

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

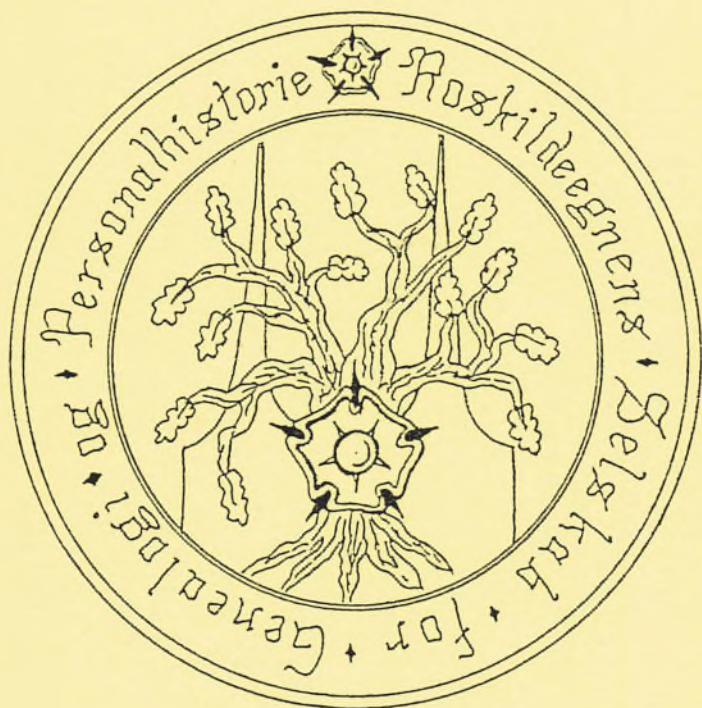
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Årsskrift 1993

6. årgang

Roskildeegnens Selskab
for
Genealogi og Personhistorie

Årsskrift 1993

6. årgang

*Roskildeegnens Selskab
for
Genealogi og Personahistorie*

Årsskrift 1993

6. årgang

Udgivet af: Roskildeegnens Selskab
for
Genealogi og Personalhistorie

Redaktion: Henning Kiilerich
Karna Hansen

på: Forlaget HEROLD
Søbredden 47, Svogerslev
4000 Roskilde
Tlf. 46 38 40 80

Copyright © 1993: Forlaget HEROLD

1. udgave, 1. oplag

ISBN 87-89165-18-7
ISSN 0904-1427

Enhver form for gengivelse fra dette skrift
må kun ske med angivelse af kilden.

Indhold

<i>Formandens beretning om sæsonen 1992/93</i>	5
Jens V. Olsen	
<i>Ole Olsens Bondegård - en rekonstruktion</i>	7
Henning Mathiesen	
<i>Det lykkedes</i>	13
Karna Hansen	
<i>Visitkort efterladt i Østjylland</i>	17
Jens Peder Skou	
<i>Hvad arkivet gemte</i>	22
Jens V. Olsen	
<i>Et takkebrev</i>	26
Preben Vincentz	
<i>Landbrugskandidat - anno 1831</i>	28
Henning Kiilerich	
<i>Vedtægter</i>	32

Bestyrelsen

for Roskildeegnens Selskab for Genealogi og Personalthistorie
i sæson 1992/93:

Formand:

Jens V. Olsen,
Bandholmvej 5, Veddelev, 4000 Roskilde
Tlf. 46 75 51 73

Kasserer:

Stefan Andersen,
Toftvang 19, 4130 Viby Sj.
Tlf. 42 39 41 73

Sekretær:

Karna Hansen,
Klokkevej 30, 4000 Roskilde
Tlf. 42 36 10 56

Bestyrelsesmedlemmer:

Henning Kiilerich Frederiksen,
Søbredden 47, Svogerslev,
4000 Roskilde
Tlf. 46 38 40 80

Kit Bisgård,
Åstoft 14, Svogerslev,
4000 Roskilde
Tlf. 46 38 35 14

Formandens beretning om sæsonen 1992/93

af Jens V. Olsen

Sæsonen 1992-93 har for Roskildeegnens Selskab for Genealogi og Personalhistorie været præget af et fast mønster i vore aktiviteter.

Som tidligere år har vi haft ét møde om måneden i perioden september til maj, hvor sæsonen slutes med generalforsamlingen.

Vi tilstræber at have gæstende foredragsholdere med relevante emner til fire af årets møder. Således kan nævnes genealogen Anton Blaabjerg, der fortalte om slægtsforskning før kirkebogens start.

Heraldikeren m.m. Sigvard Mahler Dam fortalte om emnet Heraldik og Slægtsforskning med eksempler fra hans egen forskning.

Det er efterhånden tradition, at vi én gang om året får besøg af aftenskolelærer Erik Kann, der denne gang gav os en opsang og en masse inspiration til at skrive en slægtsbog.

På grund af en foredragsholders død kort før det planlagte møde, overtog formanden emnet: Mål, vægt og mønt.

Foruden hyggemøderne omkring jul, hvor vi får tid til at snakke med hinanden og udveksle erfaringer og oplevelser, har vi haft et møde med emnet edb i slægtsforskningen, hvor et par medlemmer havde taget deres pc med, og nogle programmer blev demonstreret.

Endelig var en aften dedikeret til brugen af arkiverne. Her fortalte Henning Kiilerich dog lige så meget om, hvorledes man kan forske uden at tage til arkiverne ved anvendelse af trykte kildeudgivelser og den nye mikrokort teknik.

Alt i alt har det været en god sæson med et pænt fremmøde til alle vore arrangementer.

Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger i Danmark (SSF), som vor forening er tilknyttet, holdt i oktober sit årlige weekend kursus på Båring Højskole. I 1992 var temaet »Samfundets laveste klasser« og flere af foreningens medlemmer deltog.

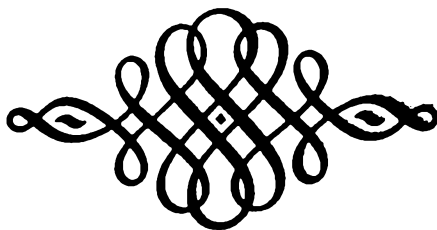
SSF holdt sit årsmøde i Fredericia d. 17. april 1993, og foreningen blev som vanligt repræsenteret af formanden. Fra årsmødet kan nævnes, at vi nu er 26 foreninger i sammenslutningen med i alt 3153 medlemmer, idet Samfundet for dansk genealogi og Personalhistorie er optaget som ordinært medlem af SSF.

SSF er som organisation tilsluttet Dansk Historisk Fællesforening (DHF), der var repræsenteret ved landsarkivar Grethe Ilsøe, ligesom der var inviteret repræsentanter fra andre beslægtede organisationer som Dansk Lokalhistorisk Forening (DLF), Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver (SLA) og foreningen DIS (Databehandling i Slægtsforskning).

SSF udgiver halvårsskriftet »Slægten«, hvor vi sammen med en række andre foreninger annoncerer vort program. Et par særhefter, der publiceres af Slægtens redaktion: »Valdemar Sejr og nutiden« og Litteraturlisten: »Lad og hige og søge i bøgerne«, er udsendt til foreningens medlemmer sammen med »Slægten«.

Medlemstallet er nu 44, en stigning siden sidste år. Det er bl.a. vor folder, der har givet resultat. Vi bør dog nok gentage kampagnen på biblioteket før starten af næste sæson.

Af planer for den kommende sæson kan nævnes foredragsemner som »Jord og slægt - især om selvejerbønder«, »Bondebefolkningens omverdens orientering«, »Slægtsforskning i Sønderjylland« og »Lægdsrullerne, især sølæg og sølimit«.

Ole Olsens Bondegård - en rekonstruktion

af Henning Mathiesen

Ole Olsen var gårdmand i Lellinge by og sogn ved Præstø amts nordlige grænse. Som 35-årig overtog han i 1808 fæstet på gården matr. nr. 8, der ligesom alle de andre gårde og huse i Lellinge var ejet af Vallø stift og hørte under hovedgården Gammel Lellingegård. Ole var vokset op på denne gård, idet hans far havde haft fæste på den før ham; og senere skulle det vise sig, at slægten fortsatte på gården, for én af sønnerne, Jens, overtog fæstet efter Oles hustru Maren, der sad som enke på gården nogle få år med Jens som daglig bestyrer.

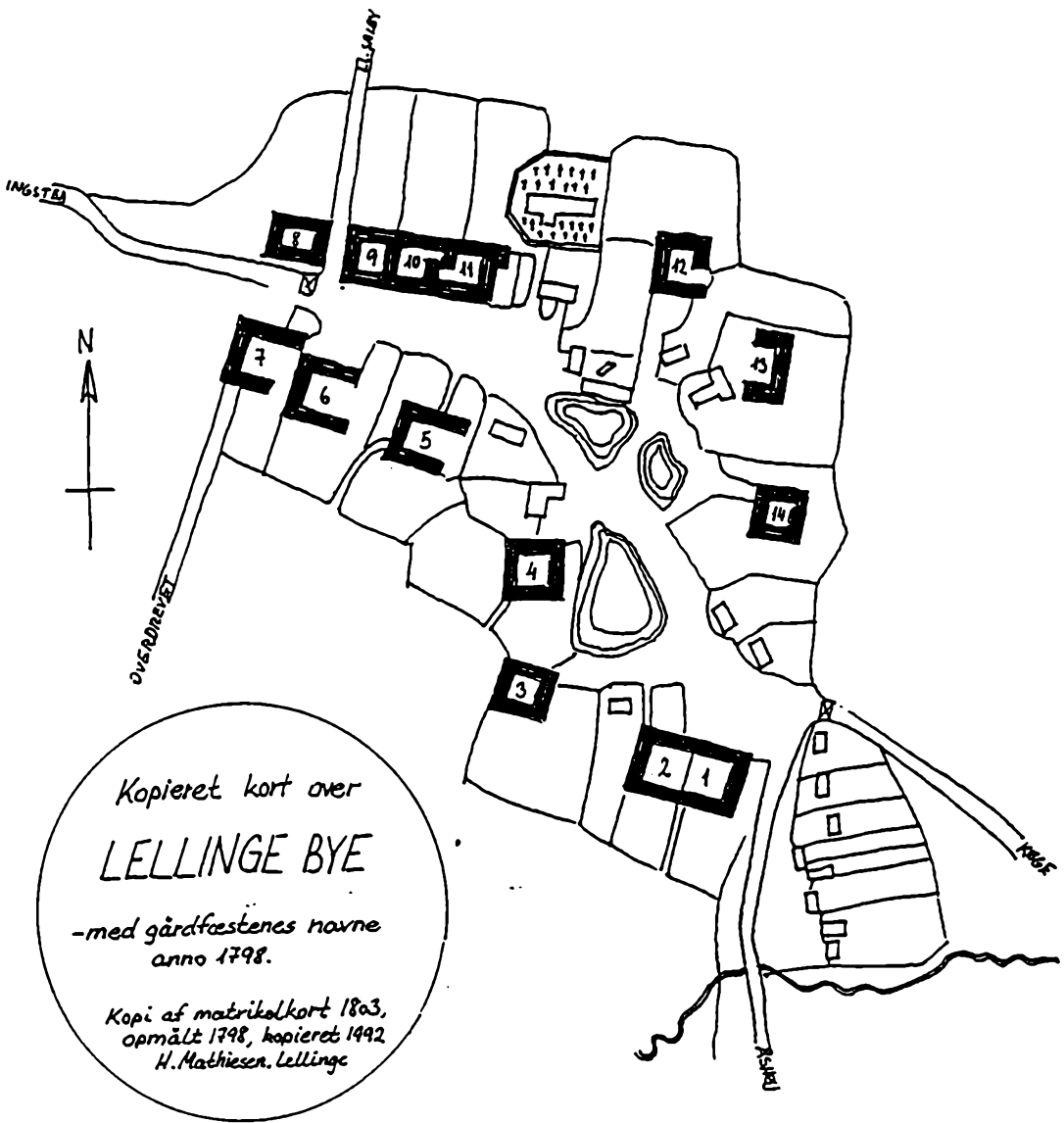
Så meget om familiens forhold. I forbindelse med to fæsteindgåelser, Oles i 1808 og Jens' i 1843, blev der begge gange foretaget syns- og taxationsforretning, ligesom der findes flere skifteopgørelser med registrering af boet. På baggrund af disse fik jeg lyst til at prøve at synliggøre gården, hvilket jeg tænkte, kunne have flere fordele, bl.a. når der skulle fortælles om den til andre. Det er erfaringerne fra denne rekonstruktion, jeg her vil bringe videre.

Gårdens placering i byen

Matrikelkortet fra 1803 viser klart gården som 4-længet med en åbning i det sydøstlige hjørne. Gården betegnes nr. 12, matr. nr. 8, med Oles fars navn, Ole Pedersen anført. Den skulle således være identificeret.

Synsforretningen 1843

er den mest detaljerede, den er derfor velegnet at gå ud fra. Det gælder nu først om at få placeret længerne i forhold til hinanden. De betegnes hhv. nordre, østre, søndre og vestre længe. I synsforretningen er størrelsen og grundplanen angivet med længde og bredde i alen, samt antallet af fag, dvs. mellemrummet mellem to stolper i bindingsværket. Ved at dividere antallet af fag op i længden viser det sig, at hvert fag er ca. 3 alen langt. Man kan nu vælge at anvende nøjagtigt målestoksforhold; dette er selvfølgelig det mest præcise (og rigtige), men det har den ulempe, at man er nødt til at gå i detaljer med f.eks. tykkelse af stolper, bredde på døre, vinduer osv. Jeg gjorde det, at jeg tog et almindeligt stykke kvadreret papir og lod to tern være ét fag. Dette er et håndterligt størrelsesforhold og de fleste almindelige gårde vil

<u>Gård nr.</u>	<u>Navn</u>	<u>matr. nr.</u>
1	Hans Nielsen	12
2	Niels Peersen	5
3	Lars Larsens enke	31
4	Niels Jørgensen	7b
5	Christen Jensens enke	29
6	Christen Christensen	32
7	Niels Jensen	4
8	Niels Paulsen	3b
9	Peder Olsen	10b
10	Anders Hansen	2
11	Jens Hansen	6b
12	Ole Pedersen	8
13	Hans Pedersen	30
14	Jens Sørensen	28

kunne rummes på et ark papir. Man kan nu gå i gang med at tegne grundridset op og sætte stolperne af ved de enkelte fag. Er nogle af længerne sammenbyggede, fremgår det af synsforretningen, hvorledes.

Vi skal nu have placeret de enkelte rum. Hver længde gennemgås for sig, stuehuset først. Fra vest mod øst, 3 fag til køkken med skorsten og ildsted samt bageovn. Her er vi nødt til at vide noget om den enkelte egns byggeskik og må have fat i faglitteraturen. Her på egnen stak bageovnen almindeligvis ud som en bule på bagsiden af huset (modsat gårdspladsen) og taget var »trukket« ud over. Der findes mange tegninger, hvor man kan se skorstens og ildsteders placering.

Så er der 3 fag til stue, 3 fag stue mere og - endnu en stue på 3 fag, hvorfra dog i nordre ende er aflukket et ølkammer. Det vil sikkert sige 1 fag til ølkammeret og 2 fag til stuen.

Vi kommer nu til placeringen af skillevægge, døre og vinduer. Her løber vi ind i et lille problem, idet det oplyses, at der er 3 skillevægge, mens vi har 5 rum! Enten tæller væggen ud til køkkenet ikke som skillevæg, eller også er det væggen til ølkammeret (der måske ikke er klinet?), som ikke tæller med. Jeg vælger at tegne dem begge, da de nødvendigvis må være der.

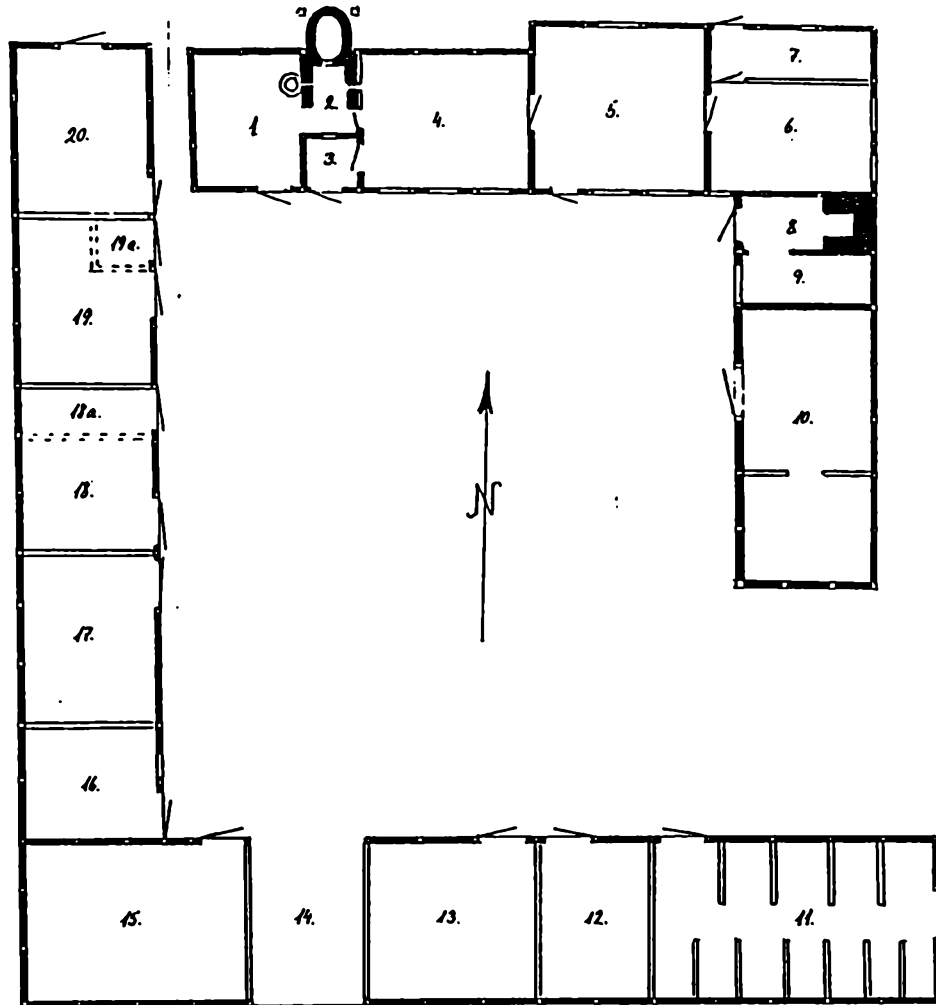
Der skal være 5 indvendige heldøre og udvendig 4 halvdøre. Disses placering er ikke oplyst. Det samme gælder vinduerne, hvis antal dog anføres for hvert rum. Her må man igen skaffe sig noget viden for at fastslå den mest sandsynlige placering.

Endelig kan man, hvis der foreligger boreregistrering efter et skifte, møblere huset. Til dette foreligger et rigt udvalg af litteratur, ligesom besøg på museer, bl.a. frilandsmuseet kan være til stor nytte.

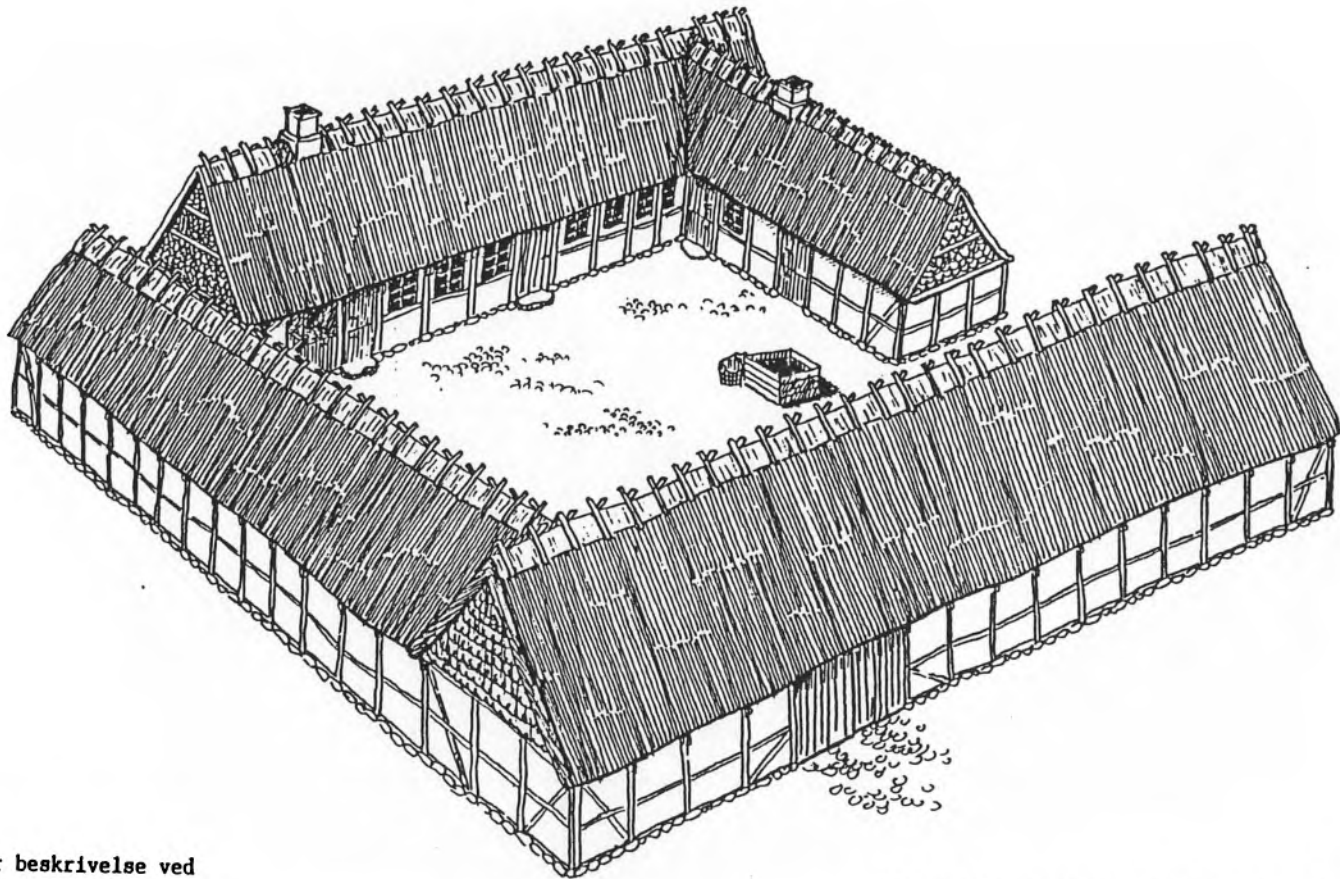
Samme fremgangsmåde anvendes ved de øvrige længer - og man møder de samme problemer med anbringelse af vinduer, døre og skillerum. Jeg løb i dette tilfælde ind i to problemer: I den østre længe var først et køkken og et karlekammer. Siden 1808 var tilbygget yderligere 3 fag vognskur og 2 fag huggehus. Problemet opstod, da jeg læste, at der i hele længen kun var 2 udvendige halvdøre. Den ene må være til køkkenet, så man spørger sig selv: kan en hel vogn komme gennem en enkelt halvdør? Det andet problem opstod i vestlængen, som blev angivet at indeholde et hav af døre i forhold til de rum, der var oplyst at skulle være. Men tænker man sig et aflukke til høns og et brænderum, udgang til mødding (der havde tidligere været stald), kommer det nogenlunde til at passe.

Vi har nu en færdig grundplan, men kunne godt tænke os at se gården, sådan rigtigt, som den sandsynligvis har set ud. Dette kræver måske lidt mere talent for tegning, men her er en fidus: Find i en bog en velegnet tegning af f.eks. en firlænget gård og få den forstørret op til en passende størrelse (det er der mange fotokopimaskiner, der kan). Tegningen skal helst være så enkel som muligt og uden træer eller andet, der dækker for bygningerne. Læg nu et stykke hvidt papir ovenpå, igennem hvilket tegningen kan ses. Det er nu forholdsvis let at placere sine egne bygninger, idet man følger linierne i perspektivet på den fotokopierede tegning. Snyd, men det virker!

Matr. nr. 8. Lellinge By, 1843. (Gård no. 1)
 Efter beskrivelse ved synsforretning 25.8.1843

1. Bryggers og køkken
2. Ildsted med bagerovn
3. Forstue (sandsynlig)
4. Stue
5. Mellemstue
6. Øverstestue
7. Ølkammer
8. Ildsted
9. Karlekammer
10. Vognskur og huggehus
11. Stald (heste og køer)
12. Lo
13. Lade
14. Portrum
15. Lade
16. Rullestue
17. Lade
18. Lo
- 18a. Tørv og brænde?
19. Lade
- 19a. Høns?
20. Lo

Efter beskrivelse ved
synsforretning 25.8.1843.

Bem.: Bindingsværket har efter egnens skik
været overhvidtet.

Matr. nr. 8, Lellinge by, 1843. (Gård no. 1)

Henning Mathiesen 1992.

Ved udfærdigelsen af denne tegning melder sig nye spørgsmål: Er taghældningen spids eller ej, er taget afvalmet, hvordan er bindingsværket konstrueret osv. osv. Her må man igen bruge tid på at studere, hvorledes den enkelte egns byggeskik har været. Og det er absolut umagen værd! Men man bør under alle omstændigheder undlade at tilføje detaljer, som ikke er nævnt i synsforretningen eller andre steder!

Til slut sidder man med en tegning af en gård eller et hus, som måske ikke ser ud nøjagtigt, som det gjorde engang, men som på den anden side måske ligeså godt kan have set sådan ud. Man har haft en givende oplevelse ved at udføre arbejdet, lidt klogere bliver man jo altid; og hvem ved, måske vil et overblik, som sådan en tegning giver, gøre det lettere at relatere oplysninger fra andre kilder.

Litteratur

Frilandsmuseet: Vejleder til besøgende (gode tegninger)

Turistårbogen 1965 - Den danske bondegård, red. Johan Hvidtfeldt

Grith Lerche: Bøndergårde i Danmark 1789-90, indberetninger fra amtmændene om byggemetoder på landboreformernes tid. Landbohist. Selsk. 1987.

I denne findes en udmærket litteraturliste, som også dækker de forskellige egnes lokale byggeskik.

Axel Steensberg: Den Danske Bondegaard, 1. udg. Kbh. 1943 indeholder komplet oversigt over H. Zangenbergs afhandlinger om byggeskikken i Danmarks forskellige landsdele.

Bjarne Stoklund: Bondegård og byggeskik, Kbh. 1989.

Det lykkedes...

af *Karna Hansen*

Det giver heldigvis ofte et godt resultat, hvis man ihærdigt fortsætter sin søgen efter en bestemt ting, som f.eks. kan være en bog, der er benyttet som kilde til nogle oplysninger. Man skal ikke give op, hvis de første par forsøg ikke giver noget.

I mit tilfælde drejede det sig om en svensk bog, som jeg var blevet opmærksom på gennem en kildehenvisning i forbindelse med nogle oplysninger, jeg havde modtaget fra en anden slægtsforsker. Bogen er skrevet af John Tome-nius og titlen er: Den stora Ofärden, Snapphaneskildring från Göinge. Bok-förlaget Settern.

I første omgang lånte jeg bogen på Roskilde bibliotek, som dog ikke selv havde bogen i deres samling, men skaffede den fra et andet bibliotek. Efter at have læst bogen ville jeg gerne selv eje den og henvendte mig derfor hos boghandleren, der kun kunne meddele, at de ikke havde den, og at den for øvrigt var udsolgt fra forlaget.

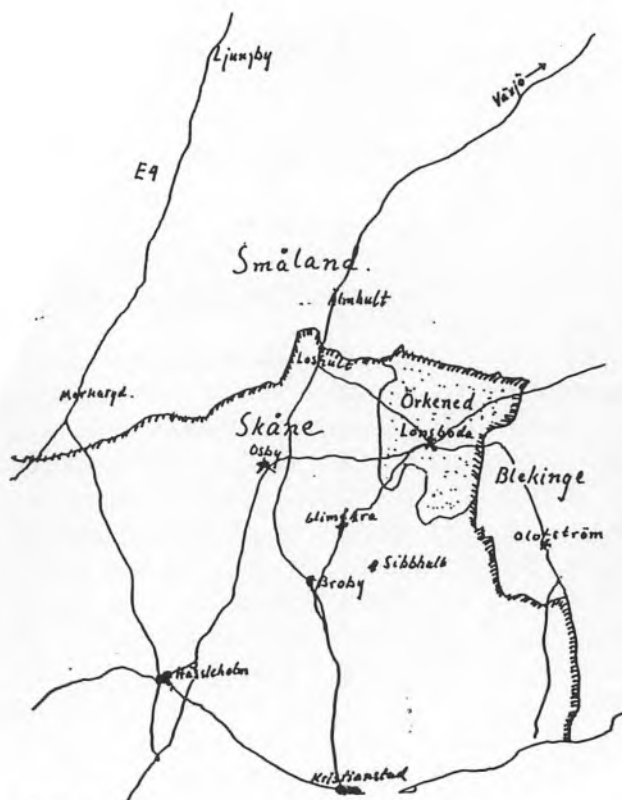
En af mine bekendte skulle på besøg i Broby i Göinge herred, og han ville forsøge at købe bogen hos en boghandler der. Uden resultat. Den pågældende boghandler var endda så flink, at han søgte bogen hos andre boghandlere, men den fandtes ikke hos nogen af dem.

Derefter skrev jeg til en slægtning i Stockholm, om han måske kunne støve den op i en boghandel der. Da han havde forsøgt næsten alle boghandlere i Stockholm, ringede han til forlaget, som meddelte ham, at de sidste 30 eksemplarer var sendt til en boghandler i Osby i Skåne. Han kontaktede denne og fik at vide, at de havde 1 - et - eksemplar tilbage. Dette sendte de straks til Stockholm. Som min slægtning skrev til mig, fik jeg sandsynligvis det sidste eksemplar af bogen, der var til salg i Sverige. Da han alligevel skulle til Danmark kort tid derefter, ville han selv overbringe mig bogen - for at den ikke skulle forsvinde i posten. Det ville være frygtelig ærgerligt, ikke!

Nu har jeg bogen, den er min, og jeg vil passe godt på den. Men hvorfor er den så interessant for mig? Jo, det er den, fordi den ikke blot giver mange oplysninger om egnen, Örkened sogn, hvorfra nogle af mine forfædre stammer, men den indeholder endda også små fortællinger om dem.

Min forfader, Per Månsson Örn, havde en søn Johan Persen, der deltog i svenskekrigen 1675-79 som friskytte, og altså kæmpede på dansk side. En anden friskytte fra Gönge herred var den nok så kendte Svend Povlsen Gyng, Gøngenhøvdingen. Johan Persen tilsluttede sig Eskil Nielsens kompagni og

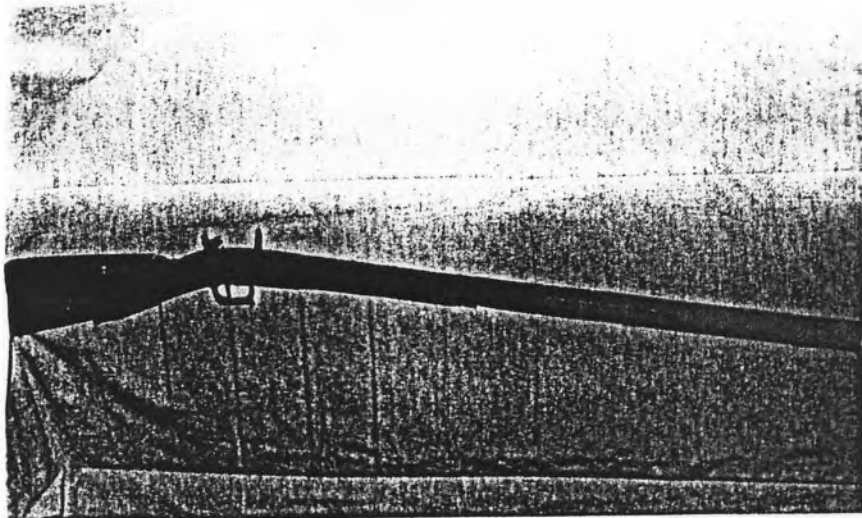
afmønstrede i København ved krigens slutning, senere skulle han have bosat sig i Randers. Fra dansk side hjalp man friskytterne på forskellig måde, bl. a. ved at skaffe logi til dem. Mange af dem meldte sig i den danske hær eller flåde. Kompagnerne fra Blekinge tog specielt til Bornholm, hvor de fik en tålelig tilværelse. For dem, som kom til Sjælland, udkom en kongelig skrivelse, der tilbød dem 3-4 års skattefrihed, hvis de ville overtage en ødegård. De fleste friskytter havde ikke midler til at overtage en ødegård, så de levede i den yderste fattigdom og ejede allerhøjest en hest. En af dem skrev til kongen om de vilkår, de levede under. De havde forladt alt i Sverige, også koner og børn. Først i 1680 gav denne skrivelse resultat, idet friskytterne kunne fremkomme med ønsker om beskæftigelse. Nogle ønskede militærtjeneste, andre arbejde på landet eller som håndværkere. De fleste var skræddere eller skomagere.

Gården Nyteboda lå i den sydlige del af Örkened ved søen Immeln. Her boede i 1671 to bønder, nemlig Per Kielsson og Per Månsson (min forfader) samt rytteren Per Persson. Per Månsson blev en mistænkt person, fordi sønnen Johan var friskytte. Han bliver bl.a. beskyldt for at have købt nogle geder af en snaphane Åke Jönsson, som havde stjålet dem fra en Johan Persson i Wirestad i Småland. Johan Persson stævner Per Månsson, der benægter og fortæller, at han straks efter krigens begyndelse havde set nogle fremmede geder på sin gård, men han vidste ikke, om de var stjålet eller de kom fra skoven. Der følger så en længere udredning af vidneafhøringer osv. Hele sagen endte med at Per Månsson blev frikendt. Samme Per Månsson klager i 1669 til Skånska Kommissionen over, at han skal betale skat til lensmanden samt rustning til rytteren Per Persson.

Pers bror Jöns Månsson blev efter krigen valgt til »fjärdingsman«. Han ses ikke at have deltaget i nogen snaphanevirksomhed, og efter krigen bor han stadig med sin familie på gården Böglarehult. Denne Jöns Månsson er forfader til forfatteren Harry Martinson.

Et par andre forfædre, smeden Jöns Gammalson og hans søn smed Gammal Jönsson, nævnes også i flere forbindelser i bogen, Jöns bl.a. som bøsse-smed for snaphanerne. En sådan bøsse blev fundet i Råbebodasøen, hvor den efter sigende skulle være havnet, da to snaphaner, som roede på søen, kom i håndgemæng og derved tabte en bøsse i søen.

Av Albin Kvarnhammar, Lönsboda, har författeren (John Tomenius) erhållit detta foto på en autentisk snaphanebössa från Örkened. När bössan påträffades skall en gammal man från trakten ha berättat att det fanns en sägen att två snaphanar, som rott i en ekstock på Råbebodasjön, kommit i handgemäng och råkat tappa en bössa i sjön.

Jöns, eller Jon som han også kaldes, var et fund for snaphanerne. Han var meget dygtig og var også blevet udpeget til at lave tårnuret til Broby kirke i 1670. Det var så fint, at folk lagde mærke til det, når de kom igennem byen.

I 1674 boede far og søn på Edema, men siden flyttede Jon til Ekhult og sønnen til Lilla Bökön, sandsynligvis fordi de på grund af deres forbindelse med snaphanerne var en risiko for lensmanden på Edema.

Det nævnes også, at Jon på Ekhult husede pigen Göka-Sissan, som havde fået et barn med snaphanen UGGLE-SVEN. I forbindelse hermed skulle der afholdes en rettergang, men da Sven hørte om det, kom han en nat og tog Göka-Sissan med sig. Han ville gifte sig med hende, men de blev pågrebet.

Gammal Jönsson er med til at fange en rytter fra Småland, der havde stjålet en hest og andre ting fra gårdene i Örkened.

I 1678 gav Karl XI ordre til, at alle våbenføre mænd i sognet skulle aflives og gårdene brændes som straf for den hjælp, beboerne i sognet havde ydet snaphanerne. I en dagbog påstås det, at nedskydningen af generalkvartermester Simon Kraft skulle være årsagen til nedbrændingen af Örkened. Det kan imidlertid ikke være rigtigt, da Kraft blev skudt den 22/4, og angrebet på Örkened fandt sted den 19/4. I et brev til den danske konge 29/4 1678 skriver amtmand Knut Thott i Landskrona, at for 12 dage siden skød friskytterne en generalperson, antagelig generalmajor Lybecker, hvorfor hele sognet blev afbrændt.

Af en dagbog fremgår det, at et kompagni kom til Nyteboda, hvor de afventede videre ordrer. Nogle snaphaner på gården undslap, medens andre blev taget til fange eller skudt.

Under angrebet på Örkeneds sogn flygtede mange derfra, en stor del til Danmark. En del vendte dog tilbage og genopbyggede gårdene i årene efter krigen. I en jordebog fra 1684 findes en fortegnelse over gårdenes tilstand, bl.a. Edema: godt vedligeholdt (den blev for øvrigt, som en af de få, ikke afbrændt), Nyteboda: nogenlunde opbygget, slette vilkår, Böglarehult: Vel opbygget, beboerne har gode kår, Ekhult: vel opbygget, beboerne er flittige, men har slette kår.

Bogen giver et historisk overblik og fremstiller den økonomiske, sociale og militære situation i sognet på den tid. En virkelig interessant bog for dem, der har forfædre fra den del af Sverige. De skulle læse den, måske er der noget at hente for dem også.

Visitkort efterladt i Østjylland

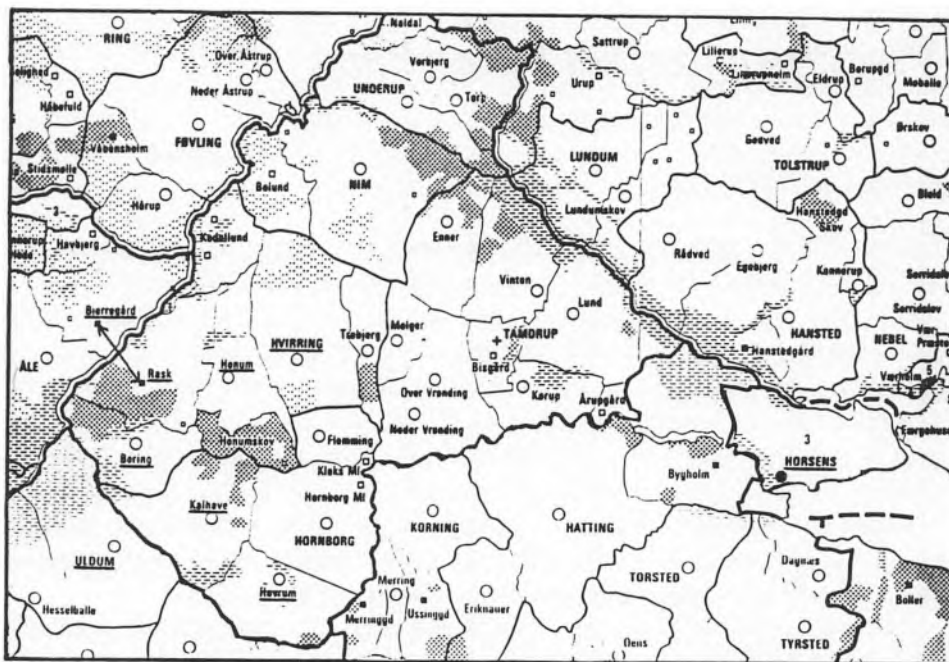
af Jens Peder Skou

Enhver, der har søgt sine forfædre i de gamle kirkebøger, har bemærket, hvor almindelige uægte børn var i fordums tid uanset alle formaninger. Der er ingen tvivl om, at samfundets strenge krav til de unge for at kunne indgå ægteskab har været medvirkende. Ofte er pigen senere blevet gift med den »udlagte« far, når parret har kunnet opfylde samfundets krav, men der er eksempler på, at barnet står som uægte, selv om det blev døbt samme dag, som forældrene blev viet. Desuden er der så dem, der bare »kom forbi« og efterlod deres visitkort, ansvaret og skammen alene til pigen. I almindelighed har præsten blot noteret uægte, og hvem der er udlagt som faderen, men det sker, at præsten har anvendt stærke ord som fx slegfredsbarn eller fruentimmer - vel nok afhængig af pigens status i lokalsamfundet.

Et sådant tilfælde fandt jeg i min søgen efter min oldefars dåb, hvor der står: »Anders Pedersen født 5. juli 1849, døbt i kirken 28. juli. Moderen fruentimmeret Petrine Andersdatter af Rask. Mand udlagt som fader Frederik Nagel som jæger fra København« og derefter følger fadderne. Petrine er fra Honum mark, men jeg kan se, at hun har tjent på Rask Hovedgård, så præsten mente altså, at sådan en husmandstøs måtte være et fruentimmer. Både Honum og Rask Hovedgård ligger i Hvirring sogn vest for Horsens. Sidstnævnte er senere blevet udstykket, så vi i dag kun finder Rask Mølle på kortet.

Jeg var selvfølgelig interesseret i at finde denne Frederik Nagel. Da hændelserne jo fandt sted under treårskrigen 1848-1850, var det sandsynligt, at der var tale om en soldat fra et jægerkorps i den forbindelse. Fra danmarkshistorien ved vi, at *Frederik VII* den 18. september 1848 under den af stormagterne påtvungne våbenhvile sagde nogle berømte ord ved en tropperevy på Lerbæk mark nord for Vejle, men det er ikke nok til at forklare, hvor jægerkorpset egentlig befandt sig i efteråret 1848.

En undersøgelse viste, at der eksisterede et reservejægerkorps fra 1848 til 1852. Jeg søgte derfor i forsvarrets arkiv og fandt i stambogen for 1. reservejægerkorps' underofficerer og menige 1848 følgende: »Nr. 21 Fred. Prøvesteen Nagel, Kjøbenh., lægd 12, løbenr. 513, født 1820«, og under bemærkninger står der »1/5-48 fra, 25/2-49 til ... stedfortræder for Ole Christiansen, Ledøie, Kjøbenh. 12.278. Soldat ved 1. jægerkorps 1841/84D«. På den baggrund gik jeg ind i hovedlægdssrullen for Københavns amt 1847 lægd 12, der viste sig at være Glostrup, hvor der står følgende: »gl. nr. 513, lb.nr. 218 Frederik Prøvesteen Nagel, 28 år, 66 tommer [det er 172 cm]«. Under fødested står der »Krigstjenesten« og under bemærkninger står der »1848 leiet soldat 1. reserve

Kort over det område i Østjylland, der omtales i artiklen. Kopi fra Danmarks administrative Atlas af kort over landets inddeling 1820. De omtalte stednavne er understreget, og det er angivet, hvor der blev lavet en løbebro over Gudenden.

jægerkorps af s.l. 121« [= samme lægd nr. 121, der viste sig at være Ole Christiansen]. Der eksisterede altså en jæger Frederik Nagel, men hvor var han i efteråret 1848?

For at få klaring på dette spørgsmål lånte jeg protokollerne for Ordre- og corpsbefalinger 1848-1849 til 1. reservejægerkorps 1848-1851, hvorfra jeg citerer en del befalinger med lokale stednavne, som jeg har fremhævet:

19. september 1848: 3) 1ste compagnie afgiver daglig til vagt ved krudtkasserne på Rask, 3 menige, og 3^{die} compagnie afgiver 3 menige til vagt ved trainet og depotet i Honum.

22. september 1848: 2) Brød afsendes imorgen. For første compagnie møder 1 vagt og 1 mand i Honum kl. 7 og melder sig til Lieut. v. Jungst....

24. september 1848: 2) Til imorgen at hente brød i Horsens, commanderes 1 underoff. af 3^{die} compagnie og 3 mand, 1 pr. compagnie, samt til at transportere 4de compagnies brød til Colding, 1 underoff. og 1 mand af 2^{det} comp.: de møde i Honum kl. 7.

25. september 1848: 1) Corpsets exerseringsplads er sønden for Rask Mølle, hvor veien fra Uldum til Honum overskjæres af veien fra Kalhave til Boring. Corpsets skydebane er østen for Rask sø i nærheden af exerseringspladsen

26. september 1848: 4) I høide med Rask og Bjerregaard vil over Gudenden blive lagt en løbbebro, der kan benyttes af de vester for åen liggende compaignier. 6) Herunder befales igen transport af brød fra Horsens til Honum, men mandskabet skal møde kl. 6½.

28. september 1848: 1) Compaignierne møde imorgen formiddag kl. 9½ på veien vesten for Hvirring kirke til krigsexersits.

1. oktober 1848: 1) Den 4de deling af det ridende jægerkorps fra øerne afgår idag kl. 1 fra Uldum til Horsens for derfra at afmarchere til Sjælland.

6. oktober 1848: 6) 1ste, 2^{det} og 3^{die} compaigniers mandskab fra Havrum, 1837, 38 og 39, møder imorgen tidlig kl. 8 i marchfærdig stand på Hovedgaarden Rask, for at visiteres og hjempermutteres. 7) Til at føre det permitterede mandskab af 1ste og 2^{det} compaignie til Fredericia commanderer Lieut. v. Jungst og 4 overjægere af 1.2.3.4/1 compaignier. Til at føre det permitterede mandskab af 3^{die} og 4de compaignie til Kjøbenhavn commanderer Prlieut. v. Matthiessen og 3 overjægere 1.2.3/1 compaignierne.

26. november 1848: Det var ikke nemt at identificere de enkelte soldater, fordi de blev angivet ved nummer eller ved det sted, de kom fra, men under befalingerne denne dag var der en fremhævet liste over en del af mandskabet. Deri står der under jægere ved 1ste compaignie »21. Nagel (1)-48«, hvilket stemmer overens med stambog og lægdsrulle.

Korpsbefalingerne giver et klart billede af, hvor jægerkorpset har ligget under en del af våbenhvilen, men de synes ikke at have ligget der særlig længe, da der forekommer så mange oplysninger om, hvor mandskab m.v. er placeret. Det har været en trist foreteelse, hvor en af de vigtigste beskæftigelser har været at hente brød til mandskabet. Korpsstaben har åbenbart ligget på Rask Hovedgård, medens forsyningstroppe og depot har ligget i Honum.

På det grundlag kan der ikke være tvivl om, at jeg har fat i den rigtige Frederik Nagel, og at en af de »fornøjelser« han havde lige før afrejsen til København 9 måneder senere resulterede i Anders Pedersens fødsel. Når jeg nu havde personen, ville det være værdifuldt at se, om jeg kunne finde noget mere om ham. Det var vanskeligt, men på et tidspunkt slog jeg op i Reitzels (1954-58) register. Her fandt jeg hans initialer sammen med en del andre, der henviste til en artikel af C.C. Christensen fra 1923. På den tid sang man en vise om »Fatter Nagel«, som Christensen satte sig for at finde ud af hvem var, og det blev til en ret fantastisk historie. Frederik Prøvesteen Nagels farfar var trompeter ved den kongelige livgarde til hest Christian Nagel. Han blev i 1770 gift med Franciska (Hildebrandt) von Bergen, og de fik efterhånden en hel flok børn, som den ene efter den anden i dåben havde højere og højere stående faddere, hvilket viser, at familien hørte til det finere borgerskab.

Deres ældste søn, Christian Otto Nagel (1771-1846), som havde lært hårskærer- og frisørprofessionen, fik i 1794 borgerskab i København på dette håndværk. Samme år blev han gift med Kirstine Thomsen i Frue Kirke. De bosatte sig i Gothersgade, hvor han var dame- og teater-frisør, medens hun

»vaskede og farvede fjer og flor«, men det har åbenbart været svært for dem, for i 1801 er de flyttet til Lille Grønnegade, hvor C.O. Nagel tillige er blevet billardholder med servering for gæsterne. Her har det nok gået lystigt til, for året efter idømtes han en bøde for at have tævet jøden Gotschalk og frarøvet ham hans tegnebog. Det har tilsyneladende været så meget for ham, at han tog til søs, medens konen fortsatte med at farve fjer og flor.

Imidlertid blev han enkemand, og i 1808 går den forhen hårskærer nu coffardi-matros i land og gifter sig med Marie Elisabeth Berg. Det er ikke klart, hvad de beskæftigede sig med i den første tid, men i 1813 fik Christian Otto Nagel borgerskab som værtshusholder på »Skansen« i det berygtede Store Brøndstræde (iflg. Christensen, 1923, ca. hvor Gutenberghus nu ligger). Her fortsatte Nagel i de følgende år sin forbryderbane og dømtes blandt andet i 1818 for røveri, hæleri og tyveri, men han tjente sig alligevel så mange penge, at han i 1822 blev ejer af et hus i Lille Kongensgade, hvor han virkede som værtshusholder til sin død i 1846. Men det var et ganske særligt værtshus, hvilket fremgår af »Kjøbenhavns satirisk-komiske Vejviser eller skjælmske Ledsager i Danmarks Hovedstad«, hvor der for 1839 under Lille Kongensgade står, at der boer den geniale Hr. Værtshusholder Nagel, i hvis reenlige og venlige huus man kan blive beværtet med Alt, hvad Legemet ønsker. Dette uddybes yderligere ved at se folketællingerne i Københavns østre kvarter i 1840 og 1845, der viser, at han har en fast stab på fire logerende damer, der lever af håndens arbejde, men om hvem det nok ikke vil være uberettiget at bruge begrebet fruentimmere. Alt tyder i hvert fald på, at værtshuset har været et veritabelt bordel med tilholdssted for søfolk. Christian Otto Nagel blev i folkemunde kaldt fatter Nagel, og det var om ham og hans gesjæft der blev lavet en vise, som stadig blev sunget i 1923 - 76 år efter hans død, men det er næsten lige så interessant, at da jeg fortalte min kone, at jeg havde fundet Frederik Nagel i Lille Kongensgade, viste det sig, at hun kendte brudstykker af en sådan vise, hvor det dog var blevet til biskop Absalon i stedet for fatter Nagel.

*I Lille Kongensgade,
der boede Fatter Nagel
mjav, mjav, mjav
og singsalija
o.s.v.*

*I Lille Kongensgade,
der boede biskop Absalon
oh ja, oh ja, oh ja,
oh singsalija
o.s.v.*

Forbavsende at en sådan vise eller afarter af den kan huskes i op til halvdet hundrede år.

Christian Otto Nagel og Marie Elisabeth Berg fik en børneflokk, hvoraf Frederik Prøvesteen Nagel, der fødtes i 1820, var nummer 4 eller 5. Ved folketællingen i 1845 står han som uhrmagerforbunder (urmagersvend).

Men, for der er et men! Min oldefar Anders Pedersen var som handelsmand vanskelig at følge, men ved folketællingen i 1901, fandt jeg ham boende i Sjelle vest for Århus, hvor min mors forældre blev gift i 1892. Her står der, at han var født i Store Thorlund i Ejstrup sogn vest for Nørre Snede. Det så jo helt forkert ud, men da det blev gentaget ved folketællingen i 1911, og da han selv har fortalt det, måtte jeg jo tro på det. Pludselig stod jeg med to Anders Pedersen-er. Der var altså misteltene, jeg ikke havde fået taget i ed, for det er jo ikke givet, at den Anders Pedersen, der rejser ud af sognet også er den, som år senere rejser ind og gifter sig med en pige fra sognet.

I øvrigt er en prøvesten en sten, der bruges til undersøgelse af fx ædelstenes ægthed (hårdhed). Det her omtalte visitkort er ægte nok, men det har bare ikke noget med min slægt at gøre.

Litteratur

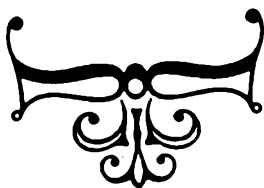
Christensen, Carl C., 1923. Hvem var »Fatter Nagel« i Lille Kongensgade? Personalhist. Tidsskr. 8. række bd. 2 side 62-72.

Diverse kirkebøger og folketællinger.

Forsvarets arkivalier for reservejægerkorpset 1848-1852.

Kraks Vejviser, 1794-1847.

Reitzel, Poul, 1954-58. Generalregister over dansk genealogi m.v.

Hvad arkivet gemte

af Jens V. Olsen.

En henlagt sag fra Viborg Landsting 1668

Når man kun sjældent besøger Landsarkivet i Viborg, så gælder det om at udnytte tiden og at have øjnene med sig.

For nogle år siden havde jeg en dag i Viborg. Da jeg tidligere havde fundet spændende sager i Viborg Landstings dombøger, gennemgik jeg alle de registre vedrørende Landstinget, som står på registerhylderne i læsesalen. Et af de indbundne registre omhandlede: Irettelagte Dokumenter. Mon der skulle være noget at finde her ?

Det varede ikke længe, før jeg nåede frem til omtalen af en »Anklage over Jordemoder Johanne Pedersdatter paa Fur for Trolddomsgierninger« fra 1668. Hende havde jeg aldrig før hørt om, og det var et ret sent årstal for den slags sager. Mon ikke der var en eller anden personal-historisk oplysning at finde her ! - Derfor frem med en bestilings seddel - og så benytte ventetiden til at bladre videre i diverse andre registre, selvom der ikke viste sig yderligere spændende sager fra mine interesseområder.

Pakken kom frem, og så var jeg i den spændende fase - var der ét eller flere dokumenter - og var der personer omtalt, som jeg kendte - måske en af anerne.

Det viste sig, at den bestemte sag bestod af godt 20 tæt beskrevne sider. Mange af dem var tingsvidner kendetegnet ved deres udformning:

Peder Jensen til Grisildgaard, Birkefoged til Fur Birketing, Christen Jensen i Hvirp og Peder Jensen Skriver gør vitterligt år efter Guds byrd: 1668 fredagen den 10. juli på fornævnte ting for os var skikket Mikkell Nielsen i Bjerregaard på hans husbonds, velbyrdig Mogens Friis til Faarskov ... , hans tjener Christen Jensen Skipper - hans vegne ... o.s.v.

Allerede nu steg spændingen, for såvel delefogeden Mikkell Nielsen som anklageren Christen Jensen Skipper findes på min anetavle.

Jeg læste videre - ret langsomt, for det er trods alt en godt 300 år gammel skrift på lettere gulnet papir. Det viste sig snart, at Christen Skipper sammen med Gravers Jensen Brun beskyldte Johanne Pedersdatter Jordemoder for at være en troldkvinde, som havde forgivet Gravers Brun og var skyldig i hans

store sygdom og urolighed. Hun havde også været skyldig i den store sygdom og urolighed, som Christen Skippers hustru Maren Thomasdatter var påkommen og befængt med.

Her kom pludselig et nyt navn til anetavlen. Vi befinder os godt 20 år før kirkebogens begyndelse, så Maren var ny for mig. Sagen blev mere og mere spændende - men tiden var knap, så der var kun én ting at gøre - frem med en fotobestillingsseddel og bestille xeroxkopi af alle dokumenterne og pakke sagen sammen og udnytte resten af arkivdagen til andre sager - selv om det var svært at holde interessen fangen ved de mere traditionelle kilder den dag !

Et par uger senere kom en pakke fra landsarkivet med de forskellige kopier, der var bestilt i dagens løb. Trolddomssagen blev fundet frem, og så var der kun én ting at gøre. En tyk blok med ternet papir og frisk blæk i fyldepenen, og så blev hvert enkelt dokument transskriberet til min egen håndskrift, som jeg trods alt læser hurtigere end 1600-tallets gotiske skrift. I øvrigt viste det sig, at kopierne, jeg havde fået, var meget tydeligere end originalerne i Viborg.

Da jeg var færdig med afskriften af dokumenterne, havde jeg fyldt et halvt hundrede sider med masser af navne og hændelser omkring Johanne Jordemoder.

Så blev de ellers sorteret og læst igennem gang på gang for at forstå det forløb, der var beskrevet. Som det ofte er tilfældet i den slags sager, så er det én eller to hændelser, der starter sagen. Når så først anklagen er rejst, så husker man pludselig en lang række andre tildragelser, som bekræfter anklagen om trolddomskunster.

Her startedes sagen af Christen Skipper og Gravers Brun i fællesskab. Sidstnævnte fortalte, at hun (jordemoderen) havde vist en ond ånd i ham, især i hans venstre lår - og han havde været ængstelig derover i syv år.

For syv år på nær 3 uger siden var jordemoderen kommet til Gravers Jensens hustru Karen Pedersdatter, som var ved at lægge noget ringe korn ind i ovnen til mad. Karen beklagede sig til Johanne Jordemoder fordi hendes mand Gravers Jensen var ganske syg og ilde tilfreds. Da sagde Jordemoderen: *»Du skal gøre som jeg siger, da skal han blive bedre. Du skal tage af dit eget blod og give ham det tre gange, så bliver han bedre«*; og hun gav ham det en gang, da blev han meget værre. Han sprang og hoppede på jorden som et dyr eller andet bæst.

Nu kom flere vidner og fortalte hvorledes Johanne havde sagt om Gravers: *»Han skal få det meget værre herefter. Dersom han ikke har fået nok, så skal han få dobbelt så meget ondt !«*

Den anden anklage drejede sig om Christen Skippers hustru, der havde det rigtig skidt. Tre dage før pinse indeværende år havde Christen Jensen været bortrejst, da Johanne Pedersdatter Jordemoder var bedt over til hans hus, hvor Christen Jensens hustru havde født et barn, der var dødt. Inger Pedersdatter fortalte: *»Johanne havde lagt det døde barn i en æske af egetræ, som hun tog under sin kåbe og bar ned til kirkegården, hvor hun begravede den i*

nørre side af en anden grav«. Flere vidner havde oplevet at Christen Jensen Skipper, da han var kommet tilbage, havde spurgt Johanne Jordemoder og Inger Pedersdatter om, hvad de havde gjort ved det døde barn, som hans kone havde født, medens han var væk.

Man gik nu ned til kirkegården til det sted, hvor æsken med barnet var nedsat. Graven blev opkastet - og der fandtes intet - hverken af barnet eller det, det var lagt i.

Her følger en række andre tingsvidner, der omtaler flere tidligere hændelser med Jordemoderen, hvor hun var kommet enten med udtalelser om fremtidig ulykke eller med fejlagtige råd. Således følgende sag.

Johanne Iversdatter i Debel (også en person på anetavlen) fortalte, at for 18 år siden, da kom Margrethe Jacobsdatter til hende og beklagede sig over, at de havde et øg for ploven, der var sygt. Da havde Johanne Pedersdatter rådet dem til at få et diende drengbarn at sætte på øget, så ville det blive rask. Johanne Iversdatter lånte dem da sit barn og satte det på det syge øg. Barnet døde den følgende nat.

Margrethe Jacobsdatter fra Grisildgaard vidnede, at da hun for 18 år siden var ude på Debel Mark med sin faders plov for at pløje deres jord, da havde hun et sygt øg for ploven. Da kom Johanne Jordemoder fra Nykøbing til hende. *»Da beklagede jeg mig til hende om det syge øg - kunde vi finde på noget råd*«. Da sagde hun *»ja - du skal låne et diende barn og sætte det på øget, og så vil det blive bedre*«. Da lånte hun et barn af Johanne Iversdatter, som selv satte det på øget, og dyret blev straks vel tilpas.

Det hele endte med, at tolv kirkenævninge sværgede Johanne Pedersdatter en fuld kirkenævn og trolddomssag over - og bad derefter Gud til hjælp.

Anklagen sendtes til Landstinget, da det lokale birketing - heldigvis - ikke måtte effektuere en dødsdom, som ville være den yderste konsekvens af en anklage for trolddom.

Landstinget udformede nu en stævning, hvor alle vidner, ottemænd, foged og skriver indkaldtes sammen med anklagerne og den anklagede jordemoder at møde i Viborg. Men nu skyndte de fleste sig at udstede fuldmagter til nogle få talsmænd. På det lokale ting på Fur ville man gerne stille op, men rejse helt til Viborg - det var for meget af det gode.

Efter et par dages rejse nåede jordemoderen og hendes vogtere til Viborg og den 7. oktober 1668 fremstod hun for landsdommerne til *»examenering*«. Hun blev tilspurgt om hun var skyld i Christen Skippers hustrus svaghed. Hun sværgede, at hun kunne ikke sige nej - hun havde jo hjulpet til med et ord eller andet - men Mette Krøbelkone på Gaden og Inger i Grisildgaard, de havde gjort det ! - Nu forsøgte hun pludselig at skyde skylden på to andre ældre eller svagelige kvinder.

Landsdommerne konkluderede imidlertid: Der er intet fremlagt, der i ringeste måde kan bevise, at Johanne Pedersdatter, enten med signen, manen eller anden utilbørlighed, langt mindre med djævelens kunster og trolddom at omgås - sigtelsen og klagerne er ikke så kraftige, at de bør komme Johanne Pedersdatter til hinder og skade i nogen måde - sagen bør magtesløs at være, og hun er fri for tiltale.

Johanne slap fri og furboerne drog slukørede hjem; men jordemoderen har sikkert forladt øen efter denne episode, for vi finder ingen spor, hverken af hende eller hendes mand i kilderne siden. Befolkningens indstilling til jordemoderen kunne skyldes, at hun ikke var indfødt. Hun var født i Mollerup, og boede i mange år i Nykøbing på Mors, før hun og hendes mand flyttede til Fur.

En registrering af alle de personer, der på en eller anden måde er involveret i denne sag viser, at af øens knap 100 familier er ca. 60 foruden degnen og både præsten og kappelanen indblandet. Der har virkelig været noget at snakke om i lokalsamfundet den sommer.

Samtidig er der gennem de mange vidneudsagn blæst lidt liv i anetavlens liste af navne. Skipperens kone havde formentlig fået en fødselspsykose i forbindelse med affæren med det døde barn, hvor hun var alene, medens manden var ude at rejse. Han rejste virkelig som skipper, i modsætning til efterkommerne, der i de tre følgende generationer bibeholdt Skipper-navnet som slægtsnavn, selv om de levede af landbruget.

Der var virkelig gevinst den dag på arkivet - især fordi sagen var blevet afvist på Landstinget og alle dokumenterne samlet sammen, hvorefter de endte i pakken med »Irettelagte Dokumenter« (B24-126).

Et Takkebrev

af Preben Vincentz

Ægteskabet har altid været et populært emne indenfor litteraturen. Utallige er de tekster, der er skabt over dette tema, indeholdende hele spektret fra bitre angreb på institutionen og frem til dybfølte lovsange - med hjertet uden på tøjet.

Derimod er der et andet aspekt ved ægteskabet, der er lidt mere forsømt af skribenter: Frieriet. Det er vel mest blevet brugt af revyforfattere, vittighedstegnere og i gamle Hollywoodfilm.

Men netop frieriet er jo optakten til og i de fleste tilfælde forudsætningen for ægteskab. Der findes dog heldigvis stadig en romantisk 'nerve', selv i nutiden. Jeg har selv fornylig i et selskab mødt et ungt par, hvor han friede til hende på toppen af Empire State Building under en ferierejse til USA.

I familiens arkiv har jeg fundet et takkebrev fra forrige århundrede. Det er fra min oldemoder: Anna Sophie Frederikke Andersen. Født den 10. Februar 1863 i Ruds Vedby. Forøvrigt datter af den lokale bager i Ruds Vedby. Frieren var min oldefader: Peter August Frederiksen Vincentz. Han var født den 14. August 1846 i Ruds Vedby. Han blev som ung mand færdiguddannet på Jonstrup Seminarium i 1868.

Efter nogle år som hjælpelærer på flere herregårde, blev han lærer i Løve i Vestsjælland. Der havde han - ifølge beretninger fra familien - glade ungarledage. Altid var han inviteret til gilder.

Men da han efterhånden var blevet 38 år gammel, tænkte han på at gifte sig og fik tilbudt stillingen som enelærer i sin fødeby, Ruds Vedby. Det blev den 17 år yngre Anna Sophie, der blev min oldefaders udkårne. De kendte hinanden fra tidligere. Min oldefader havde engang båret hende rundt på sine skuldre. Det gjorde han nu igen - for resten af livet.

Det fortælles også, at engang biskoppen var på visitats, spurgte han min oldefader: »Hvor har De egentlig fået den smukke kone fra?«. Min oldefader svarede: »Jeg gik lige henover gaden og tog hende.«

Brev:

Ruds Vedby d 1/5 1883

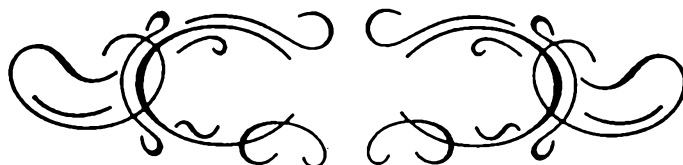
Kjære Frederiksen !

Med Tak til Gud; og med et oprigtigt Hjerte, lægger jeg glad min Hånd i Deres ! O måtte jeg blot ikke skuffe Dem; thi jeg troer at kende i Dem en ædel, og retskaffen Mand, hvem jeg kan se op til, og som i Kærlighed, vil bære over med mine Svagheder; og styrke og hjælpe mig at vandre den rette vej. Gud er Kærlighed og den som bliver i Kærlighed bliver i Gud og Gud i ham; og da først kommer den rette Glæde, bedende Gud om hans Velsignelse til det Skridt som er det afgørende for hele Fremtiden er jeg med glad Hjerte

Deres tro hengivne

Frederikke Andersen

Mine Forældres Glæde behøver jeg næppe at forsikre Dem.

Landbrugskandidat - anno 1831

af Henning Küllerich

LÆREBREV

Frederik Albrecht Rasmussen af »Lundsgaard« i Aasum Sogn og Herred, Odense Amt, er en af de Bønderkarle som i Overensstemmelse med den Landhusholdningsselskabet ved allerhøjeste Rescripter af 1ste Marts og 1ste December 1820, samt Resolution af 28 December 1824 meddelte Begunstigelse af Selskabet, udvalgte til ved Dets Foranstaltning at dannes til at vorde dygtige Avlskarle og Agerbrugere.

Til 1ste Novb. d.A. havde han i den for disse Lærlinge bestemte Læretid af 3 Aar under Selskabets Tilsyn tjent hos indsigtfulde Landmænd for at gjøre sig bekendt med et hensigtsmæssigt Avlsbrug og i Særdeleshed med Brakfrugtavl, Sommerstaldfodring, god Qvægpleie og Brugen af de bedste Agerdyrkningsredskaber.

Efter det Vidnesbyrd som er ham gjort af de mænd, hos hvem han i denne Hensigt har været i Tjeneste, har han i sin Læretid været lærevillig og flitig og vist et sædeligt forhold, saa at man har Haab om, at Selskabets Øimed med hans Oplærelse ikke vil være forfeilet.

Selskabet meddeler ham altsaa dette Bevis saavel til hans Anbefaling som for at han hermed kan godtgjøre at være en af de Reserver, som ifølge de nævnte allerhøjeste Resolutioner ere alderles fritagne for at udskrives til Krigstjeneste ved den staaende Hær.

Endskiønt han nu ophører at være lærling under Selskabet skal han dog indtil han har fyldt sit 28de Aar hvert Aar for Selskabet beviseliggjøre, at han enten i Andres Tjeneste eller for sig selv gjør Brug af det, han har lært, for at Selskabet kan sættes i Stand til at bedømme, hvorvidt han opfylder Hensigten med og fremdeles gjør sig værdig til den ommeldte allerhøjest Benaadning.

Kjøbenhavn i det Kongelige Landhusholdningsselskab, den 4de November 1834.

Collin - Ørsted - Johansen

Ovenstående lærebrev fandt jeg en dag for mange år siden i nogle gamle papirer under et besøg hos min gamle fars gamle fætter, der ejede slægtsgården, som min tip-oldefar købte i 1808, og som stadig er i slægtens eje.

Det var interessant at opdage, at min oldefar Frederik havde fået en rigtig uddannelse som landmand. Opdagelsen gav også en bedre forståelse af nogle anmærkninger om oldefar, som jeg tidligere havde fundet i lægdsrullerne. Da oldefars skudsmålsbog også fandtes blandt de gamle papirer, kastede nogle udtalelser deri yderligere lys over hans liv og færden i hans ungdomsdage. Jeg kunne se, at han fra 1. nov. 1831 havde opholdt sig på gården »Albertsminde« i Højen sogn, og da han et år senere - som 22-årig - rejste derfra, fik han følgende skudsmål:

Foreviseren Frederik Rasmussen har i det sidst forløbne år opholdt sig hos mig som lærling i det Kongl. Landhusholdnings Selskabs Tjeneste. Jeg har været særdeles vel fornøjet med ham. Med opmærksomhed har han taget Deel i den Undervisning Lærlingene hidtil her have nydt. Af 5 var han sidste Vinter den som ved den mundtlige Undervisning var bedst, og i Sommer har han med ualmindelig flid røgtet hans kald som første Karl. Jeg anbefaler ham alle og enhver som en duelig, skikkelig Karl, skikket til at paatage sig Bestyrelsen af en Bondegårds Avling.

Mine bedste Ønsker ledsage ham.

Albertsminde d. 27 October 1832.

C. Dalgas

Landvæsens Commisaier.

Men Frederik ville nok ikke påtage sig en bondegårds avling; han var jo lige begyndt sin uddannelse.

Og der var flere udtalelser i skudsmålsbogen - mere kortfattede, men dog ord som »en duelig plovmand«. Jeg kunne se, at han også havde været på Sjælland et par år som landvæsenslærling. Endda her i Roskilde, hvor jeg selv bor. Han havde været til alters i Skt. Jørgens kirke, mens han et år opholdt sig på Bidstrup gods.

Denne gårds jorder ligger kun få kilometer fra mit hjem, så en dag cyklede jeg derud for at se, om Frederik havde efterladt sig spor. Jeg fandt ingen, men jeg syntes dog, at jeg kunne høre ham råbe efter hestene og se ham tumle den tunge plov, mens den skar sig igennem den fede muld med Boserupskoven og Roskilde Fjord i baggrunden. Dog helt sikker er jeg ikke.

Så en dag jeg var på Rigsarkivet, så jeg på registraturreolen i den store læsesal et par røde bøger, hvorpå der stod: »Landhusholdnings Selskabets Arkiv«. Det viste sig at være et komplet registratur over selskabets arkiv fra dets oprettelse i 1769 indtil 1834. Et nærmere studium afslørede, at de indeholdt en fortegnelse over alle de elever, som var blevet uddannet under selskabets vinger i nævnte tidsperiode, samt alle som havde søgt om optagelse, men fået afslag. En af mine tipoldeforældre havde søgt uden positivt resultat. Han var søn af en smed, og man skulle helst være gårdmandssøn. Også dengang var der adgangs begrænsninger til en højere uddannelse. Men

der stod mange oplysninger om Frederik. Og jeg fandt ud af, at Landhusholdnings Selskabets Arkiv blev huset i Erhvervsarkivet i Århus. Der var også en kortfattet, men udmærket beskrivelse af selskabets virke.

Med al denne ny viden indfandt jeg mig en dag på Erhvervsarkivet i Århus. De er så flinke på Erhvervsarkivet, så derfor var der inden længe stabler af gamle dokumenter og protokoller på mit bord, og da dagen var omme, drog jeg derfra med tasken fyldt af fotokopier indeholdende en mængde oplysninger om gamle Frederik. Der var en del bemærkninger om ham i Selskabets protokoller og hans korrespondance med selskabet; endvidere den ansøgning, som hans far selv havde skrevet - det var som regel faderen, der søgte om optagelse for sønnen - bilagt anbefalinger fra sognepræsten og en avlskarl fra en større gård tæt ved Frederiks fødehjem. Og måske det bedste af det hele: indberetninger fra Frederik om det han havde lært og udført. Disse elever skulle hvert halve år afgive en indberetning til selskabet om deres arbejde i den forløbne tid.

Fra Krabbesholm skriver Frederik den 12. marts 1833:

Underdanigst Indberetning.

Til det Høikongelige Landhusholdnings Selskab i Kjøbenhavn over hvad jeg undertegnede har lært, seet og udøvet siden jeg kom i min Tjeneste hos Hr. Konferentsraad og Lidio Holten paa Krabbesholm. I Førstningen pløiede jeg i Kartoffelmarken med Hyppeploven og det saaledes at man blodt kløvede Raderne dels for at skjørne jorden dels for at faae de ved Opgravningen tilbageblevne Kartofler oppløiet for at de da kunde opsamles af Folk eller opædes af Svinene. Derefter pløiede jeg Grøndjord med en Leilands Svingplov som er bestemt til Brak. Der Vinteren indfant sig kjørtes her saalenge Frosten varede enten Gjødning som blev blandet med Kartoffeltop, eller Jord som tages ved en nylig bygget Gaard, da der hvor den ene Lengde staaer hafte været nogen Forhøining, den lagdes paa samme Gaards Mark nemlig paa den Indtegt som er bestemt Brak. Desuden kjørtes ogsaa Steen og Tømmer til en Stald som skal bygges til Lindegaarden. Jeg har ogsaa været med at kjøre Høe og Kornstakke i Laden her og paa Lindegaarden, samt haft Opsyn med Høstfolkene ved Kornets Reinsning som skete med Sold og Maskine. Desuden har jeg 4 Heste at passe nemlig to arbeids Heste som jeg kjører, samt to Hingste. Jeg har ogsaa lagt nøie mærke til Qvægets Fedning med Kartofler da her fedes en betydelig Deel dermed.

*Jeg er og vil stedse forblive det Høie
Selskabs underdanigste og taknemligste Tjener
Frederik Albrecht Rasmussen.*

Hvilken herlig beskrivelse af oldefar Frederiks uddannelse. Og af dokumenterne fremgår det, at han i sin treårige læretid har tjent på gårdene *Albertsminde* i Højen sogn, *Krabbesholm* i Gershøj sogn og på *Bistrup Ladegaard* i Skt. Jørgens sogn ved Roskilde. Efter sin uddannelse blev han ansat som avlsfuldmægtig på herregården *Frederiksgave* på Nordfyn, hvor han var i 3½ år.

På grund af Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskabs velbevarede og velordnede arkiv fik jeg tre vigtige år af min oldefars historie med i mine optegnelser. Men der er stadig enkelte oplysninger, som savnes. De ligger nok i de dokumentbunker, som jeg ikke nåede at komme igennem, før jeg var nødt til at forlade arkivet. Så Erhvervsarkivet i Århus får nok mit besøg igen ved først givne lejlighed.

Note: Landhusholdningsselskabets arkiv findes i Erhvervsarkivet, Vesterallé 12, 8000 Århus C, tlf. 86128533.

Arkivet har åbent mandag-fredag 8.30-16.00

Registratur over Landhusholdningsselskabets arkiv kan fremskaffes af det stedlige lokalhistoriske arkiv eller bibliotek.

VEDTÆGTER

§ 1. Selskabets navn er *Roskildeegnens selskab for genealogi og personalhistorie*. Selskabets hjemsted er formandens adresse.

§ 2. Selskabets formål er at vække og vedligeholde interessen for det genealogiske og personalhistoriske studium på Roskildeegnen og at oplyse om genealogisk forskning. Det er endvidere selskabets formål at fremme udgivelsen af genealogiske og personalhistoriske værker.

§ 3. Selskabets højeste myndighed er generalforsamlingen. Ordinær generalforsamling holdes hvert år i maj måned med følgende dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Formandens beretning for det forløbne år
3. Aflæggelse af det reviderede regnskab til godkendelse
4. Behandling af indkomne forslag, der skal være bestyrelsen i hænde senest den 1. april
5. Fastsættelse af kontingent for det kommende år
6. Valg af formand
7. Valg af to bestyrelsesmedlemmer + en suppleant
8. Valg af revisor + en revisorsuppleant
9. Eventuelt

§ 4. Bestyrelsen består af en formand og fire bestyrelsesmedlemmer, der vælges af generalforsamlingen for to år ad gangen, således at formand og to bestyrelsesmedlemmer vælges i de lige år, og to bestyrelsesmedlemmer vælges i de ulige år. Bestyrelsen udpeger selv kasserer og sekretær.

Bestyrelsen fastsætter selv sin forretningsorden og kan nedsætte udvalg til særlige opgaver.

§ 5. Selskabets regnskabsår er 1. april til 31. marts.

Foreningens medlemmer betaler et kontingent, der fastsættes af generalforsamlingen. Før at have stemmeret på en generalforsamling skal kontingentet for afvigte regnskabsår være betalt.

§ 6. Generalforsamlingens beslutninger træffes ved simpelt stemmeflertal. Ændringer i vedtægter kræver dog 2/3 af de fremmødte stemmeberettigedes stemme.

Ekstraordinær generalforsamling holdes, når bestyrelsens flertal ønsker det eller mindst 1/3 af medlemmerne fremsætter skriftligt forlangende herom. Indkaldelse til almindelig såvel som ekstraordinær generalforsamling foretages af bestyrelsen med mindst 3 ugers varsel til medlemmerne med angivelse af dagsorden.

§ 7. Opløsning af selskabet kan finde sted, når 2/3 af de fremmødte stemmeberettigede medlemmer på to på hinanden følgende generalforsamlinger stemmer herfor. Selskabets eventuelle formue tilfalder Sammenslutningen af Slægtshistoriske Foreninger i Danmark.

Vedtaget på stiftende generalforsamling den 30. oktober 1983 og ændret på generalforsamling den 7. maj 1985, den 26. maj 1987 samt 11. maj 1992.

Herold

ISBN 87-89165-18-7
ISSN 0904-1427